

اشاره:

انسان از دیرباز درصدد یافتن راه‌های سعادت و نیک‌بختی خود در جهان هستی بوده است و در این مسیر، به اهمیت تعامل با دیگران پی برده و در جست و جوی روش‌ها و الگوهایی برآمده تا در جهت رسیدن به کمال، از آنها یاری طلبد. از این جا بود که حوزه‌های فکری بشری در پژوهش‌های متعدد از جمله حوزه مدیریت و سازمان به تلاش در راه ارائه روشی معقول و منطقی به بشر برآمدند و هر کدام از نقطه نظر تفکرات خویش، الگوهایی پیشنهاد نمودند. عدم شناخت کافی از نظام‌های مدیریتی بویژه نظام مدیریت اسلامی از جمله تعاریف، محورها، عرصه‌ها و مؤلفه‌ها از جمله عناصر اصلی شکست در پروژه‌های مدیریتی بوده است. این پژوهش درصدد روشن‌تر ساختن نظام مدیریت اسلامی و محورهای آن است. مقاله حاضر، باعنوان نظام مدیریتی اسلام از منظر حضرت علامه آیت الله مصباح یزدی» در صد است تا بر اساس نظریه (۲+۴) امکان ردیابی تصویری از نتایج مدیریتی نظام اسلامی را در آثار حضرت علامه آیت الله مصباح یزدی بررسی نماید. منظور از عدد «۴»، چهار محور اصلی مدیریت (وظایف مدیر، منابع انسانی، رفتار سازمانی و فرهنگ سازمانی) است که هر یک از این چهار محور در «۲» عرصه کمی (مدیریت صنعتی، اقتصادی، سیاسی، آموزشی و نظامی) و کیفی مانند: (مدیریت فرهنگی، کیفیت، بهره‌وری، استراتژیک، توسعه، آینده، تحول و بحران) مطرح می‌باشند.

نظامنامه الهی

نظم دهنده تشکیلات

نظام مدیریتی اسلام از منظر علامه مصباح یزدی قُدس سره

رضا قزوی

محور اول: وظائف مدیر

برنامه‌ریزی

محور وظائف مدیر اگر به طور دقیق و صحیح انجام بگیرد، ثمره‌اش برقراری نظم در سازمان است. حضرت علامه مصباح نیز اشاره دارند که از نظر مفهومی، نظم بر وجود هماهنگی بین اجزای مختلف یک پدیده دلالت دارد. (پیام مولا، ص ۱۱۵). اکنون سؤال این است که اگر نقاش بخواهد تابلویی زیبا و مطلوب و ترکیبی موزون از رنگ‌ها و نقش‌ها بیافریند که «نظم» در آن وجود داشته باشد و حس زیبایی‌شناسی افراد را ارضا نماید چه باید بکند؟ اولین گام این است که باید طرحی را در ذهن خود ترسیم کند و در نظر بگیرد؛ پس از این مرحله، در گام دوم باید تدبیری بیندیشد که برای خلق آن اثر چه اقداماتی باید انجام دهد؛ از کجا شروع کند،

به چه ترتیب ادامه دهد و به کجا ختم نماید تا به طرح و نقاشی مورد نظر برسد. چنین چیزی را اصطلاحاً «برنامه» و چنین کاری را «برنامه‌ریزی» می‌نامیم. بنابراین گام اول، طرح و گام دوم «برنامه» است.

برنامه‌ریزی در اسلام

در فرهنگ مدیریت اسلامی از برنامه‌ریزی با عنوان «تدبیر» و «تقدیر» یاد شده است. برنامه‌ریزی، یکی از وظایف مهم و شاید مهم‌ترین وظیفه هر مدیری است. بی‌شک یکی از ابعاد مهم مدیریت شایسته، شایستگی در برنامه‌ریزی است. «خدای تعالی نیز در عالم علم خود، اشیا را اندازه‌گیری می‌کند که چه چیزی باید کجا واقع شود؛ چقدر زمان می‌خواهد؛

استاد مصباح توضیح می‌دهند که از راه عقل یا نقل به این نتیجه رسیدیم که جامعه احتیاج دارد یک نفر در رأس هرم قدرت قرار بگیرد (وحدت فرماندهی) و در مسائل اجتماعی حرف آخر را بزند و رأی و فرمانش قانوناً مطاع باشد. بدیهی است که در مسائل اجتماعی جای این نیست که هر کس بخواهد طبق نظر و سلیقه خود عمل کند بلکه باید یک حکم و یک قانون جاری باشد و در غیر این صورت، جامعه دچار هرج و مرج خواهد شد. باید یک تصمیم واحد گرفته شود و همه ملزم به رعایت آن باشند.

نظارت و کنترل

یکی دیگر از وظایف اساسی مدیر؛ نظارت و کنترل است. به اذعان مدیریت پژوهان بدون آن تحقق اهداف مدیریت امکان‌پذیر نخواهد بود. در تعریفی از استونر آمده است که می‌گوید: «کنترل مدیریتی، فرآیندی است جهت حصول اطمینان از این‌که فعالیت‌های انجام شده، با فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده مطابقت دارد» (سعادت، ۱۳۸۵/ب، ص ۵۵۸).

کنترل و نظارت رایج در سازمان‌های امروزی نوعاً کنترل بیرونی است. معمولاً در نظارت‌های بیرونی این دغدغه وجود دارد که آیا نظارت به عمل آمده از اعتبار و صحت کافی برخوردار است یا آن که شائبه‌ها و غرض‌ورزی‌ها و دوستی‌ها و دشمنی‌ها در آن نقش داشته است. از این‌رو، همواره باید بر ناظران نیز نظارت کنندگان دیگری گماشت تا مراقب نظارت آنان باشند؛ استاد مصباح می‌نویسد: «در کشورهای غربی نظم در رعایت قوانین وجود دارد به خاطر ترس از عوامل کنترل‌کننده‌ای همچون پلیس، ماهواره و سیستم‌های الکترونیکی بسیار پیشرفته است که اکثر تخلفات را کشف می‌کند، نه به علت عامل درونی و روانی؛ یعنی آنها امکان تخلف را ندارند. والا شناگران ماهری هستند» (همان؛ مصباح یزدی، ۱۳۹۱/خ، ج ۲، ص ۱۸۲) اما در نظام اسلامی، غیر از این عامل کنترل بیرونی، عامل مهم دیگری نیز وجود دارد که آن عامل عبارت است از کنترل درونی و نظارت درونی افراد در انجام مقررات و قوانین. این عامل ناشی از ایمان مردم به لزوم اطاعت از مقررات و قوانین دولت اسلامی است و به واقع مردم انجام مقررات را وظیفه شرعی خود می‌دانند. (مصباح یزدی، ۱۳۹۴/ب، ص ۳۹۴).
روش کنترل درونی در مقایسه با روش نظارت بیرونی نظارت سازمان بر عملکرد کارکنان، کم هزینه‌تر

حجمش باید چقدر باشد؛ با چه چیزهایی باید ارتباط داشته باشد و... این نوعی اندازه‌گیری است. وقتی نقشه اجرایی تهیه، و عمل آغاز شد، این بخش کار نیز مراحل دارد که آن را «تقدیر عینی» گویند. (شرح خطبه فدکیه، ج ۱، ص ۲۷۳). ایشان در مورد ضرورت برنامه‌ریزی می‌نویسد:

ضرورت تدبیر و برنامه‌ریزی از آن روست که تأمین مطلوب و هدف انسان در گرو تحصیل مقدمات و عوامل کافی است که خود به خود فراهم نمی‌گردند و انسان برای تأمین آن‌ها باید تلاش کند، و الا اگر آن مقدمات و عوامل دست‌یابی به مطلوب خود به خود فراهم می‌شدند، دیگر انسان نیازی به تدبیر و برنامه‌ریزی نداشت. (به سوی خودسازی، ص ۱۶۹).

انسان برای رسیدن به خواسته‌ها و اهداف خود نیازمند طراحی و برنامه‌ریزی است، حتی افراد دون همت برای خواسته‌های کوچک، مثل سیر کردن شکم خود، مدت‌ها برنامه‌ریزی می‌کنند. حضرت علامه می‌نویسد:

«هر چه اهداف انسان بلندتر و عالی‌تر باشند، او فرصت زیادتر همراه با دقت بیشتری را برای برنامه‌ریزی در نظر می‌گیرد. گاهی کاری و هدفی از چنان اهمیتی برخوردار است که از سال‌ها قبل به تدبیر و برنامه‌ریزی می‌پردازد و برای تأمین عوامل و اسباب دست‌یابی به آن هدف تلاش می‌کند.» (به سوی خودسازی ص ۱۶۹-)

سازماندهی

فرایند نظم و ترتیب بخشیدن به فعالیت‌ها و تقسیم کار و تعیین تکلیف آن به افراد به منظور تحقق هدف‌های سازمانی را سازماندهی گویند. سازماندهی و تشکیلات باید نظام نام‌ه و سلسله مراتب الهی باشد و الا در ادامه فرایند سازمان با چالش‌هایی اساسی مواجه خواهد شد. ایشان خاطر نشان کردند که یکی از عمده دلایلی که حزب جمهوری را با وجود افراد مومن و معتقد متوقف کرد، همین امر دانست. (مصباح یزدی، ۱۳۹۲/الف، ص ۱۷۰).

حال نوبت به پاسخ به این سوال است که با وجود احکام اجتماعی فراوان در اسلام، که اجرای آنها مستلزم داشتن تشکیلات حکومتی و قدرت سیاسی است، خداوند متعال از این احکام صرف نظر کرده و آنها را به کنار می‌نهد و تنها به احکام فردی اسلام و اجرای آنها بسنده می‌کند یا همچنان بر اجرای احکام اجتماعی اسلام تأکید دارد؟

بدون تردید نظام‌ها و جوامع برای رسیدن به اهداف علاوه بر مدیرانی کارآمد و متخصص به برنامه و طرح متقن، دقیق و استوار نیاز دارند. به باور متخصصان، مدیریت، مدیر مغزافزار و موتور محرکه یک سیستم به شمار می‌رود و باعث پویایی و موفقیت آن سیستم در نیل به اهدافش است.

محور دوم: منابع انسانی

در تعریف مدیریت منابع انسانی آمده است «فرآیند گزینش و انتخاب، ارزیابی، آموزش و پرورش، حقوق و دستمزد و انضباط و تشویق و تنبیه و پاداش اعضاء یک سازمان است.» (سعادت، ۱۳۸۵، ص ۱)

گزینش

در مدیریت منابع انسانی، مباحث گوناگونی درباره شناسایی، گزینش، استخدام، آموزش و پرورش منابع انسانی به منظور نیل به اهداف سازمانی مطرح می‌شود. در باب ضرورت گزینش مطلوب حضرت استاد مصباح می‌فرماید: «به طور قطع اگر یک تشکیلات حزبی - حتی با اهدافی مقدس و دینی - در عضو گیری خود دقت کافی به خرج ندهد و در پذیرش اعضا ویژگی‌ها و صلاحیت آنان را به درستی ارزیابی نکند، معاندان و نیز افراد فرصت طلب به آسانی خواهند توانست پس از ورود به تشکیلات و تثبیت موقعیت خویش، خرابکاری کنند و با سوء استفاده از امکانات و موقعیت خود، ضربات جبران ناپذیری بر سازمان وارد سازند.» (مصباح یزدی، ۱۳۹۲/الف، ص ۱۷۱)

فرایند گزینش

۱- مرحله به گزینی
در فرایند نیروسازی الهی در قرآن کریم، مرحله اول به سازی است که از اجتهاد و اصطفاء تشکیل شده بود در این مرحله به بررسی به گزینی در نظام مدیریت مبتنی بر قرآن کریم می‌پردازیم که شامل انتخاب و اختیار می‌شود که کلید واژه آن «اختیار» است.

اختیار

اختیار به معنای «اخذ خیر الشیء» است؛ یعنی گزینش بهترین بخش یک شیء. اگر از میان جمعی، خیر و بهترین آن را برگزینیم در واقع آن را اختیار کرده‌ایم، که همان به گزینی است. (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۲؛ ص ۳۱۷). علامه مصباح می‌فرماید: «قرآن وصف «اختیار» را برای حضرت موسی (علیه السلام) به کار برده است و پس از نقل داستان نخستین رویارویی او با وحی الهی می‌فرماید: «وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ»؛ (طه: ۱۳) و من تو را برگزیدم. پس به آنچه بر تو وحی می‌شود، گوش فراده.»

۲- مرحله کادر سازی

اجتهاد

واژه «اجتهاد» از «جایه» به معنای کشیدن است و معنایش «عصاره چیزی را کشیدن» نزدیک است. (مصباح یزدی، ۱۳۹۱/ب، ص ۲۴۹). واژه اجتهاد نیز درباره انبیاء استفاده شده است. اجتهاد الهی به این معنا است که او را خالص برای خود سازد.

است، و کار کردی بهتر و کارآمدتر دارد. به عقیده استاد مصباح اسلام مردم را به گونه‌ای تربیت می‌کند که، همیشه به فکر دیگران باشند نظارت اجتماعی، فقط به امور مادی ختم نمی‌شود، بلکه افراد باید به امور معنوی هم توجه داشته باشند. اگر کسی کاری را انجام می‌دهد که موجب فساد معنوی جامعه می‌شود، باید از آن نهی کرد. بلکه در امور معنوی نهی از منکر واجب تر است؛ زیرا روح انسان و معنویات بر بدن و مادیات برتری دارد. امر به معروف و نهی از منکر در اسلام فقط به ضررهای مادی مربوط نیست، بلکه اسلام می‌گوید جلوی گناه را هم بگیرد. زیرا گناهکار به عذاب ابدی آخرت دچار می‌شود. (مصباح یزدی، ۱۳۸۲/الف، ص ۲۳۱-۲۳۲)

هدایت و رهبری

پژوهش گران مدیریت، مفهوم واژه «رهبری» را با «مدیریت» بر خلاف تلقی عده‌ای یکی نمی‌دانند؛ چرا که برای رهبری مفهوم وسیع تری از مدیریت قائل اند. حضرت استاد مصباح می‌نویسد: هدایت دارای دو گونه است:

گونه اول، هدایت به معنای «ارائه طریق» و به تعبیر دیگر «راهنمایی» است؛ هدایتی که خداوند درباره همه بندگان خود اعمال می‌کند و راه سعادت و شقاوت را به آنها می‌نماید؛ از جمله: «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»؛ (انسان: ۳) و ما راه را به او نشان دادیم، یا سپاس گزار خواهد بود و یا ناسپاس»؛ (به سوی تو، ص ۲۶۳)؛

گونه دوم، هدایت به معنای «ایصال الی المطلوب» و به تعبیر دیگر «راهبری» است. این هدایت تکوینی می‌باشد و در برابر ضلالت تکوینی قرار می‌گیرد. در پرتو چنین هدایتی علاوه بر اینکه راه را به انسان نشان می‌دهند، دست او را می‌گیرند و قدم به قدم به پیش می‌برند تا به سر منزل مقصود برسد، فرجام این هدایت، رسیدن به هدف و سعادت است. (مصباح یزدی، ۱۳۸۳، ص ۲۶۴؛ ۱۳۹۱/پ، ص ۵۲-۵۶؛ ۱۳۸۸/ب، ص ۱۵۵).

عنصر دیگر در رهبری تأثیرگذار، «نفوذ» است و آن عبارت است از تأثیر گذاری بر افراد به طوری که با انگیزه درونی به سوی اهداف و مسیر و جهت تعیین شده حرکت کنند. و این امر با زور و ضرب تحقق پیدا نمی‌کند و با اکراه و اجبار حاصل نمی‌شود، بلکه با میل و محبت و کشش درونی و جذب است، که به سمت رهبر و فرامینش سوق پیدا می‌کنند. در واقع در نظام مدیریت اسلامی، خداوند متعالی هر رسولی را برای هدایت مردم فرستاد، اول محبوب سازی کرد تا قدرت نفوذ او در قلبها بالا باشد. خداوند متعال در آیه ۹۶ سوره مریم بیان می‌نماید: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا»؛ «مسلمانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند رحمان محبتی برای آنان در دل‌ها قرار می‌دهد!» حضرت علامه در یکی از آثارشان به این مهم اشاره می‌کنند که «ما این وعده قرآن کریم را درباره امام قدس سره عملاً تجربه کردیم که در سراسر جهان مردم چه عشق و علاقه‌ای به او پیدا کرده‌اند؛ و در سایه این محبت، به حقیقت رسیده‌اند.» (مصباح یزدی، ۱۳۹۱/ش، ص ۵۹)

اصطفاء

«اصطفی» از ماده «صَفُو» (بر وزن عفو) به معنی خالص شدن چیزی است و «صَفْوَةٌ» به معنی خالص هر چیزی است، مسئله عصاره‌گیری و گزینش تکوینی از میان همگان در میان نیست» (مصباح یزدی، ۱۳۹۲/پ، ص ۴۵ و ص ۳۳۹). ایشان در شرح خطبه فدکیه می‌نویسد: اصطفاء برای بسیاری از انبیای الهی به کار رفته است، مانند: «خداوند، آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برگزید.» (مصباح یزدی، ۱۳۹۲/پ، ص ۳۳۷) علامه مصباح در همین کتاب کادرسازی را قبل از ارسال و بعثت انبیاء می‌داند: «اوصاف دیگری چون «اختیار»، «اصطفاء» و «اجتباء» نیز در قرآن کریم برای انبیاء بیان شده‌اند که به حسب رتبه بر ارسال یا بعثت تقدم دارند.» (شرح خطبه فدکیه، ۲۴۷، ص ۳- مرحله به کارگماری

جعل در لغت به معانی خلق کردن، ساختن، گفتن، گماشتن و نصب کردن، گذاشتن شی در موقعیتی، حکم کردن بر چیزی و گذراندن قانون آمده است. متعلق جعل گاهی قانون است که جعل می‌شود و گاهی انسان‌ها هستند که نصب می‌شوند. در یک منصب گاهی اشیاء هستند که در جایی جعل و نهاده می‌شوند یا آفریده می‌شوند. (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۲۲۹؛ صاحب بن عباد، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۲۵۶؛ ابن درید، ۱۹۸۷م، ج ۱، ص ۴۸۲؛ زهری، ۲۰۰۱، ج ۱، ص ۲۴۰). مطابق دیدگاه حضرت علامه مصباح؛ «حضرت زهرا (علیها السلام) برای انتخاب پیغمبر (صلی الله علیه و آله) و بعثت ایشان به دو مرحله اشاره می‌فرمایند: مرحله اول را با تعابیر اصطفی، اجتبی و سَمَاه بیان می‌کنند و مرحله دوم را با تعابیر اَرسَل، اِبعَث» (مصباح یزدی، ۱۳۹۱/ب، ج ۱، ص ۲۷۶)

محور سوم: رفتار سازمانی

هدایت و کنترل و تغییر رفتار منابع انسانی سازمان از طریق مطالعه منظم فرد و گروه و فرآیند سازمانی به هدف اثربخشی سازمان و رشد فرد در سازمان محصول و ثمره مدیریت رفتار سازمانی (و روابط انسانی) در سازمان ایجاد انگیزش در کارکنان و کارگزاران است. (سعادت، ۱۳۸۵، ص ۳-۶)

انگیزش

از کارکردهای اصلی رهبری سازمانی در مدیریت رفتار، ایجاد انگیزش است. البته از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین نقش‌های مدیریتی است. از منظر ایشان منشأ همه رفتارها و فعالیت‌های گوناگون انسان، سه گرایش اصلی بقاء، کمال و لذت جویی (سعادت طلبی) است. (مصباح یزدی، انسان سازی در قرآن، ۱۳۹۴، ص ۱۸۵؛ اخلاق در قرآن، ج ۱ و ۲، ۱۳۸۴، ص ۴۱). البته از منظر علامه مصباح یزدی انگیزه‌های اصلی انسان، که از حب ذات سرچشمه می‌گیرند، همگی او را به سوی بی‌نهایت سوق می‌دهند و ارضای کامل آنها جز با رسیدن به مقام قرب الهی و پیوستن به جهان ابدی است. (مصباح یزدی، به سوی خودسازی، ۱۳۸۷، ص ۴۵). از این رو برای اصلاح و تغییر رفتار در سازمان و اجتماع اسلامی نباید تنها بر انگیزش‌های صرفاً مادی تمرکز کرد.

محور چهارم: فرهنگ سازمانی مدیریت اسلامی

فرهنگ سازمانی به عنوان مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، عقاید، فرضیات و هنجارهای مشترک حاکم بر سازمان تعریف شده است. استاد مصباح سه مؤلفه‌ی مقوم برای فرهنگ قائل است: «به طور کلی، سه بخش اساسی می‌توان برای فرهنگ در نظر گرفت: اول، شناختها و باورها؛ دوم، ارزش‌ها و گرایش‌ها؛ سوم، رفتار و کردارها» (مصباح یزدی، ۱۳۸۱، ص ۷۱). علامه مصباح در بررسی دیدگاه اسلام می‌افزاید: «در اسلام مهم‌ترین آموزه توحید است (قولوا لا اله الا الله تَقْلُحُوا) که این از مقوله فرهنگ است و همچنین دیگر اعتقادات و ارزش‌ها همگی از مقوله فرهنگ به شمار می‌آیند؛ اما در بعد رفتاری نیز عدل و قسط و امثال آن که در اسلام اهمیت وافری دارد. «اعْدِلُوا هُوَ اقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَ اتَّقُوا الله»، (مائده: ۸) از مقولات فرهنگی است.» (آیت الله مصباح یزدی در گردهمایی سالانه گفتمان انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴/۱۱/۲).

۱) فرهنگ توحیدی

اساسی‌ترین تعلیمات انسانی انبیاء، توحید و توحیدمحوری است؛ تاریخ انبیا نشان می‌دهد که همه آنان، دعوت خویش را از توحید و نفی شرک و هر گونه بت‌پرستی آغاز کرده‌اند و در واقع هیچ اصلاحی در جوامع انسانی، بدون این دعوت میسر نیست؛ چرا که وحدت جامعه و همکاری، تعاون، ایثار و فداکاری، همه اموری هستند که از

در نظام مدیریتی متأثر از تعلیم اسلامی هم بر نقش کلیدی مدیران بعنوان رهبران سازمان‌ها و سیستم‌ها بسیار تأکید شده است و هم بر محتوای آسمانی از برنامه‌ریزی، سازماندهی، گزینش، اصلاح رفتار و فرهنگ سازمانی نیز پافشاری شده است.

امروزه در فرهنگ غربی متبلور است. (نظریه حقوقی اسلام، ج ۱، ص ۹۳) استاد فرزانه در باب محور فرهنگ دینی خاطر نشان می‌کند که در فرهنگ الهی، خداوند، محور همه چیز است. در فرهنگ دینی، یکی از مواردی که واژه حق فراوان به کار می‌رود «حق الله» است. اتفاقاً مهم‌ترین حق‌ها از نظر ایشان همین حق است، ریشه همه حقوق همین حق است. این در حالی است که در نظام‌های حقوقی رایج در دنیا و حتی در اخلاق کلاسیک هم حق خدا مطرح نیست و ذکری از آن به میان نمی‌آید. (همان) ایشان تاکید میکنند که اسلام اساساً از راه فرهنگ در جوامع رسوخ می‌کند و جریان می‌یابد و تا زمانی که فرهنگ اسلامی و دینی در جامعه‌ای نفوذ نکند، آن جامعه، به معنای واقعی کلمه، اسلامی نمی‌شود. (نگاهی گذرا به بسیج و بسیجی، ص ۱۰۴) از منظر ایشان چنان چه فرهنگ دینی بر جامعه و سازمان مستولی شود، نظام ارزش‌ها و نظام حقوقی نیز بر اساس فرهنگ دینی و توحیدی شکل می‌یابد و جامعه و سازمان را به سمت وحدت و انسجام سوق می‌دهد.

نتیجه گیری

ارزیابی یافته‌های مقاله نظام مدیریت اسلامی در آثار حضرت علامه آیت الله مصباح یزدی ره، نشان می‌دهد که مهمترین آثار و نتایج محور اول: نظم، و در محور دوم: رشد، و در محور سوم: خودانگیختگی و در محور چهارم: معنویت است. نظام ارائه شده ملهم از سیره مدیریت خدوند متعالی در قرآن کریم، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و حضرت امیرالمومنین علیه السلام می‌باشد. چنانچه مدیران معاصر، هر اندازه نظام مدیریتی خویش را با سیره مدیریت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اولاد معصومش علیهم السلام نزدیک نمایند، همان دستاوردهای حکومت محمدی صلی الله علیه و آله، علوی علیه السلام و مهدوی (عج) را در مقیاس و معیار خود بدست خواهند آورد. روح سازمان‌ها به فرهنگ سازمانی وابسته است و همانطور بعنوان نمونه اشاره شد. فرهنگ توحیدی و دینی، همچنین فرهنگ وحدت و عدالت در سازمان و اجتماع، حاصل تکوین و تکامل، معنویت در افراد است.

توحید سرچشمه می‌گیرند. در واقع فرهنگ توحید در اجتماع و سازمان زیربنای سایر فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌هاست. در صورت ترویج فرهنگ توحیدی در جامعه، توجه دایم به خدا و جستجو کردن سعادت ابدی در پرستش او، عامل بسیار مهمی برای وحدت میان افراد آن جامعه یا سازمان به وجود می‌آید. البته در سایه این وحدت، اختلاف‌های فرعی‌ای می‌تواند وجود داشته باشد؛ ولی به شرط این که به آن هدف اصلی آسیب وارد نسازد. خداوند اختلافات طبیعی و تکوینی را حتی به رسمیت نیز شناخته است: «وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا!» (حجرات: ۱۳) و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. بر اساس این آیه شریفه، وجود اختلافات تکوینی از سوی خداست و خداوند این اختلافات را به وجود آورده است و اختلافات می‌تواند عاملی برای سعادت زندگی دنیا باشد و درون یک جامعه بزرگ انسانی، جوامع کوچک، ارتباط بیشتری با هم داشته باشند و بیش از پیش، به یکدیگر یاری رسانند.

۲) فرهنگ دینی

استاد مصباح یزدی در باب فرهنگ دینی می‌نویسد: اصولاً امروزه ما در دنیا با دو نوع نگرش اساسی مواجه هستیم که در دو قطب متضاد قرار دارند: یکی نگرشی که بر اساس فرهنگ دینی و الهی استوار است و دیگری نگرشی که مبتنی بر فرهنگ الحادی است که

انسان، تدوین و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۳۱. _____، (۱۳۹۸). در جستجوی عرفان اسلامی، تدوین و نگارش: محمد مهدی نادری قمی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۳۲. ابن درید، محمد بن حسن، (۱۹۸۷م). جمهره اللغة، محقق: رمزی منیر بعلبکی، بیروت: دارالعلم؛
 ۳۳. ازهری، محمد بن احمد، (۲۰۰۱م). تهذیب اللغة، بیروت: دار احیاء التراث العربی؛
 ۳۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲). المفردات الفاظ القرآن، بیروت: دارالقلم، ج اول.
 ۳۵. سعادت اسفندیار، (۱۳۸۵/ب). مدیریت منابع انسانی، تهران: انتشارات سمت، چاپ یازدهم؛
 ۳۶. صاحب بن عباد، إسماعیل بن عباد، (۱۴۱۴ق). المحيط فی اللغة، محقق / مصحح: آل یاسین، محمد حسن، زبان: عربی، بیروت: عالم الکتاب؛
 ۳۷. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۰۹ق). کتاب العین، عربی، قم: نشر هجرت، ج ۲؛
 ۳۸. قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۷۱ش). قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الإسلامیة، چاپ ششم.
 ۳۹. قوامی، سیدمصمصم‌الدین، (۱۳۹۳). تفسیر موضوعی مدیریتی قرآن کریم، قم: دانشگاه معارف؛
 40. Banki, I. (1981). Dictionary of administration and management. Los Angeles, Ca. :Systems Research,
 41. Burns. J.M.(1978). "Leadership" Harper Row Co., NY...
 42. Dessler Gary , (2012). " Human Resource Management", Pearson Education,
 43. Mondy, R. W. and Noe, R. M. (2005) Human Resource Management, Upper Saddle River, NJ:Pearson Education.

۱۵. _____، (۱۳۹۱/ح). نظریه سیاسی اسلام ج۱، تدوین و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۶. _____، (۱۳۹۱/خ). نظریه سیاسی اسلام ج۲، تدوین و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۷. _____، (۱۳۹۱/ج). اخلاق در قرآن (ج۳)، تحقیق و نگارش: محمدحسین اسکندری، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۸. _____، (۱۳۹۱/د). اخلاق در قرآن (ج۳)، تحقیق و نگارش: محمدحسین اسکندری، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۹. _____، (۱۳۹۱/ذ). معارف قرآن: خداشناسی، کیهان‌شناسی، انسان‌شناسی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۰. _____، (۱۳۹۱/ر). پیش‌نیازهای مدیریت اسلامی، تدوین و نگارش: غلامرضا متقی‌فر، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۱. _____، (۱۳۹۱/ز). ره‌توشه: پندهای پیامبر(صلی الله علیه و آله) به ابوذر، تحقیق و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۲. _____، (۱۳۹۱/س). جامعه و تاریخ از نگاه قرآن، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۳. _____، (۱۳۹۱/ش). به پیشواز خورشید غرب: گزارش سفر آیت‌الله مصباح یزدی به اسپانیا و امریکای لاتین، تحقیق و نگارش: مرتضی موسی‌پور، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۴. _____، (۱۳۹۲/الف). عبرت‌های خرد، تدوین و نگارش: علیرضا تاجیک و سیدحسین شفیعی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۵. _____، (۱۳۹۲/ب). انسان‌سازی در قرآن، تحقیق و تدوین: محمودفتحعلی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۶. _____، (۱۳۹۲/پ). انسان‌شناسی در قرآن، تحقیق و تدوین: محمودفتحعلی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۷. _____، (۱۳۹۲/ت). انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، تحقیق و تدوین: قاسم شبان‌نیا، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۸. _____، (۱۳۹۴/الف). پاسخ استاد به جوانان پرسش‌گر، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲۹. _____، (۱۳۹۴/ب). حکیمانانه‌ترین حکومت: کاوشی در نظریه ولایت فقیه، تدوین و نگارش: قاسم شبان‌نیا، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۳۰. _____، (۱۳۹۵). نقش تقلید در زندگی

منابع:
 ۱. آیت الله مصباح یزدی محمدتقی، (۱۳۹۱/الف). اخلاق در قرآن (ج۱)، تحقیق و نگارش: محمدحسین اسکندری، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۲. _____، (۱۳۸۰/الف). به سوی خودسازی، تدوین و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۳. _____، (۱۳۸۱). تهاجم فرهنگی، تدوین و نگارش: عبدالجواد ابراهیمی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۴. _____، (۱۳۸۲/الف). آذرخشی دیگر از آسمان کربلا، ویرایش: محمود پاک روان، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۵. _____، (۱۳۸۲/ب). نگاهی گذرا به نظریه ولایت فقیه، تدوین و نگارش: محمد مهدی نادری قمی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۶. _____، (۱۳۸۳) به سوی تو، تدوین و نگارش: کریم سبحانی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۷. _____، (۱۳۸۵/الف). نگاهی گذرا به بسیج و بسیجی، تدوین و نگارش: حسین ارجینی، علیرضا تاجیک، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۸. _____، (۱۳۸۸/الف). پیام مولا از بستر شهادت، تدوین و نگارش: محمد مهدی نادری قمی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۹. _____، (۱۳۸۸/ب). رستگاران، تدوین و نگارش: محمد مهدی نادری قمی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۰. _____، (۱۳۹۰). طوفان فتنه و کشتی بصیرت، تدوین و نگارش: غلامعلی عزیزی‌کیا، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۱. _____، (۱۳۹۱/ب). رساترین دادخواهی و روشنگری جلد اول (شرح خطبه حضرت زهراى مرضیه علیهاالسلام معروف به خطبه فدکیه)، تدوین و نگارش: عباس گزایی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۲. _____، (۱۳۹۱/پ). صهیای حضور (شرح دعای چهل‌وچهارم صحیفه سجادیه)، تدوین و نگارش: اسدالله طوسی، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۳. _____، (۱۳۹۱/ث). نظریه حقوقی اسلام ج۱، تدوین و نگارش: محمد مهدی نادری قمی، محمد مهدی کریمی‌نیا، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛
 ۱۴. _____، (۱۳۹۱/ج). نظریه حقوقی اسلام ج۲، تدوین و نگارش: محمد مهدی کریمی‌نیا، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(قدس سره)؛